

DIGITALNO OKRUŽENJE KAO KATALIZATOR PROMENA U PRAKSI DAVANJA POVRATNIH INFORMACIJA

Jelena J. Janjić¹

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

Anđela G. Vilotijević²

Učiteljski fakultet Univerziteta u Beogradu

Anđela M. Šaber³

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

Apstrakt

Kako bi se učenicima pružala kontinuirana podrška u procesu učenja, neophodno je da postoje povratne informacije na osnovu kojih će se taj proces voditi i unapređivati. U skladu sa tim, u radu su predstavljeni ključne karakteristike povratnih informacija i njihov značaj i za učenike i za nastavnike. Kako važan deo procesa učenja ne bi izostajao, razmatraju se načini na koje je moguće podržati bogatu razmenu između aktera nastavnog procesa na osnovu povratnih informacija. Rad predstavlja pokušaj da se istaknu mogući načini unapređivanja procesa davanja povratnih informacija uz pomoć digitalne tehnologije i njihove upotrebe za jednostavniju, sadržajniju i učestaliju razmenu.

Ključne reči: povratne informacije, digitalno okruženje, digitalne tehnologije, proces učenja

Uvod

Obrazovanje u digitalnom okruženju fenomen je koji neminovno postavlja nove zahteve pred celokupan obrazovni sistem i sve njegove aktere. Pedagoška praksa je po svojoj prirodi konstantno predmet unapređivanja i osavremenjivanja, te tako i digitalno okruženje brojna pitanja čini još značajnijim, s obzirom na to da se posmatraju u potpuno novom kontekstu. Kao jedno od takvih pitanja, koje će ujedno biti i tema ovog rada, ističe se način podržavanja procesa učenja putem povratnih informacija.

Kome i čemu služe povratne informacije u obrazovanju?

Kako bi se unapredilo bilo koji proces koji podrazumeva ljudsko angažovanje, izuzetno je značajno obezbediti povratne informacije o trenutnom postignuću. U obrazovanju, povratne informacije

1 jelenajanjić1995@gmail.com

2 andjela.vilotijevic@uf.bg.ac.rs

3 saber.andjela21@gmail.com

se u najopštijem smislu mogu posmatrati kao važno sredstvo koje učenicima omogućava da prate i unapređuju sopstvene procese učenja. To mogu da budu informacije koje pružaju nastavnik, drugi učenici, roditelji, knjiga ili informacije koje učenik sam sebi daje, a koje se oslanjaju na aspekte postignuća ili razumevanja naučenog (Hattie & Timperley, 2007).

Zavisno od perspektive iz koje se posmatraju, uloga povratnih informacija se može razumeti na različite načine. Tako, povratne informacije je moguće sagledati kao deo sumativne ocene koju učenici dobijaju i, kao takve, mogu informisati učenike o pokazanom nivou znanja na kraju procesa učenja. Iako je informativna funkcija povratnih informacija veoma važna, postavlja se pitanje u kojoj meri može da doprinese unapređenju narednih aktivnosti učenika i njegovom napretku tokom samog procesa učenja. Pojedini autori naglašavaju da bi upravo povratne informacije trebalo da omogućе prevazilaženje jaza između aktuelnog i željenog postignuća učenika, odnosno da pomažu učenicima da unaprede proces učenja do željenog nivoa (Sadler, 1989). Kvalitetne povratne informacije trebalo bi da vode proces učenja i da budu integralni deo svake njegove faze.

Nastavnik, kao značajna ličnost koja usmerava aktivnosti učenika, ima veoma važnu ulogu u davanju povratnih informacija, koja se pre svega ogleda u njegovoj sposobnosti „da precizno analizira predmet učenja i aktivnosti koje čine proces učenja, da prati aktivnosti učenika i uoči njihove relevantne karakteristike, da registruje važne podatke, da ih objektivno protumači i u vidu konkretnih informacija i sugestija 'vrati' učeniku“ (Havelka i sar., 2003, str. 16). Ipak, treba naglasiti da nije dovoljno da nastavnik samo obezbedi povratnu informaciju o učenju kako bi se ono unapredilo već je neophodno da učenici nešto učine sa njom – da je analiziraju, da diskutuju o njoj i da postavljaju pitanja. Iako je kvalitet dobijene povratne informacije veoma važan, još je važniji način na koji učenici interaguju sa njom (Nicol, 2010).

Osim toga, ulaganje napora u obezbeđivanje kvalitetne povratne informacije i podsticanje njihove učestalije prakse važni su ne samo za učenike već i za nastavnika. One mogu da predstavljaju značajan oslonac nastavniku u planiranju budućih situacija učenja i nastavnog rada (Mitrović i Aleksandrić, 2013). Iz tih razloga, nedvosmislena je potreba za traženjem načina na koje će se obogatiti praksa davanja povratnih informacija i pomoću kojih će se doprineti sadržajnijoj razmeni između nastavnika i učenika. Jedan od potencijalnih pravaca promena koji bi doprineo prevazilaženju tih izazova može se oslanjati na upotrebu digitalnih tehnologija koje doprinose bržoj i učestalijoj razmeni između aktera nastavnog procesa.

Specifičnosti obrazovanja u digitalnom okruženju

Digitalno okruženje u savremeno doba postaje neodvojivi deo procesa vaspitanja i obrazovanja. Kao takvo, ono je taj proces u značajnoj meri i oblikovalo. Na osnovu ključnih karakteristika digitalnih tehnologija moguće je sagledati i potencijalne prednosti koje one mogu imati za nastavni proces. Naime, autori Kuleto i Dedić (2014) ističu sledeće ključne karakteristike i prednosti tehnologije: brzina (mogućnost brzih i trenutnih akcija i interakcija), kapacitet (dostupnost velikog broja informacija koje se mogu pronaći u različitim formatima, a koje se tiču različitih tema), komunikativnost (raznovrsnost i brojnost kanala koji podstiču komunikaciju), interaktivnost (kolaboracija i diskusija zasnovane na upotrebi različitih interaktivnih aplikacija), mnoštvo formata u kojima se informacije prezentuju učenicima (aktiviranje različitih čula u procesu učenja usled postojanja velikog broja različitih formata

razmene informacija). Na osnovu tih karakteristika, može se izvesti zaključak da je digitalno okruženje značajan katalizator promena u nastavnom procesu. Uočeno je da nastava podržana tehnologijom može podstaći motivaciju i angažovanje učenika, efikasnije i efektivnije učenje (Huang et al., 2019). Ipak, stub takve nastave trebalo bi da bude interakcija koja je shvaćena kao ključni element učenja, koja se odvija i sa nastavnikom i sa drugim učenicima (Durán & Pinyol, 2020).

Uz svih prednosti koje pruža obrazovanje u digitalnom okruženju, neophodno je osvrnuti se i na izazove koje ono implicira. Neki od izazova koji su relevantni za temu ovog rada odnose se na pojedine situacije u kojima se značajno uskraćuje neposredna interakcija, a time i neverbalna komunikacija. Postavlja se pitanje na koji način pružiti potrebnu podršku učenju u situacijama u kojima često izostaje interakcija „licem u lice“. Važno sredstvo koje može pomoći u prevazilaženju tog izazova i doprineti pravovremenom uvidu i reagovanju na proces učenja i aktivnost učenika jesu upravo povratne informacije. Autori Kuleto i Dedić (2014) navode da su i u takvom vidu obrazovanja proces praćenja napretka i ocenjivanje rezultata rada učenika izuzetno važni te da u njemu povratne informacije od nastavnika ka učenicima imaju ključnu ulogu. Ipak, da bi povratna informacija bila podsticajna i korisna, ističu da je neophodno „da bude personalizovana i da se odnosi na konkretan problem sa kojim se učenik suočava tokom učenja“ (Kuleto i Dedić, 2014, str. 136). Nastavnik ima priliku da uvidi polja rada i napretka svakog od učenika i da im na taj način pruži adekvatnu podršku u individualnom razvoju.

Mogućnosti primene digitalnih tehnologija u praksi davanja povratnih informacija

Kao jedna od specifičnosti obrazovanja u digitalnom okruženju ističe se mogućnost dobijanja povratne informacije o kvalitetu urađenih zadataka i realizovanih aktivnosti u kratkom vremenskom roku (Kuleto i Dedić, 2014). Bržim obezbeđivanjem povratnih informacija doprinosi se njihovoj brojnosti, ali i efikasnijem odgovoru učenika na njih. Upravo se pravovremenost i kontinuirano obezbeđivanje povratnih informacija ističu kao njihove veoma važne karakteristike. Pojedini autori (Gibbs & Simpson, 2004; Mulliner & Tucker, 2015; Nicol, 2010; Weaver, 2006) navode da je važno da učenici dobiju povratne informacije na vreme kako bi mogli da ih primene do sledećeg zadatka ili u narednim situacijama učenja. Grupa autora navodi kako povratne informacije mogu imati najmoćniji uticaj na učenje (Hattie & Timperley 2007; Jonsson, 2012; Jonsson & Panadero, 2018; Zimbardi et al., 2017; prema: Durán & Pinyol, 2020), ali učenici prethodno treba da uoče njihovu svrhu i da ih primene. Ukoliko povratne informacije nisu pravovremene, učenici mogu imati teškoće da ih povežu sa konkretnim zadatkom. Povratna informacija koja sledi nakon poslednje faze rada na zadatku neće imati veliki značaj za učenike, s obzirom na to da nemaju priliku da primene dobijene smernice koje se odnose na određeni zadatak već prelaze na rad na novom zadatku. Tako se uočava da ocenjivanje, budući da dolazi na kraju procesa učenja, nema veliki značaj za unapređivanje budućih situacija učenja (Wassenaar, 2015). Nasuprot tome, povratne informacije u digitalnom okruženju imaju potencijal da kontinuirano vode i usmeravaju učenje i napredak učenika.

Pregledom istraživanja kojima su ispitivane preferencije studenata o formi povratnih informacija korisnih za učenje, izdvajaju se upravo pisane povratne informacije (Mohd Isa & Azero, 2013; Mulliner & Tucker, 2015). Pisane povratne informacije mogu biti date u vidu posebnih komentara ili

kao celovita pisana povratna informacija. Bez obzira na način na koji se daju, takva vrsta povratnih informacija je korisna zbog toga što učenici iznova mogu da im se vraćaju i da ih koriste za buduće zadatke ili situacije učenja (Irons, 2010), što je posebno olakšano u digitalnom okruženju. Učenici svaki deo povratne informacije lakše povezuju sa konkretnim delovima rada, čime se otvara prostor za sadržajniju diskusiju sa nastavnicima o procesima i produktima na koje se odnosi povratna informacija. Digitalne tehnologije u procesu davanja povratnih informacija čine sve faze učenja vidljivijim, s obzirom na to da se pred nastavnicima i učenicima nalazi mogućnost olakšanog i preglednijeg praćenja angažovanja i postignuća učenika. Samim tim, povratne informacije koje su koncipirane u digitalnom okruženju mogu u značajnoj meri doprineti razvijanju motivacije učenika i kvalitetu nastavnog procesa.

Zaključak

Veza između pojmova digitalno okruženje i vaspitno-obrazovni proces postaje sve intenzivnija i sadržajnija. Zbog toga se čini da su opravdani naponi da se istraže prednosti koje njihova povezanost pruža, kao i izazovi obrazovanja u digitalnom okruženju koji su pred akterima obrazovnog sistema. Brzina, interaktivnost i mnoštvo različitih formata, kao neke od osnovnih karakteristika digitalnih tehnologija, mogu se posmatrati i kao faktori značajnog unapređenja nastavnog procesa. Povratne informacije pomažu učenicima da razvijaju svoje sposobnosti učenja i kao takve mogu doprineti da steknu jasniju sliku o očekivanjima koja se pred njima nalaze i da izgrade pozitivniji stava prema samom procesu učenja. Određene karakteristike digitalnog okruženja stvaraju uslove za kontinuiranu, bogatu i sadržajnu interakciju čija je svrha praćenje napretka i unapređivanje procesa učenja. U skladu sa navedenim, digitalne tehnologije se mogu posmatrati kao katalizator promena i unapređivanja procesa davanja povratnih informacija.

Literatura

- Durán, C., & Pinyol, D. (2020). Are students reading their teachers' comments? The impact of digital feedback in adult learning secondary education. *Human and Artificial Intelligence for the Society of the Future*. Retrieved from <https://www.eden-online.org/proc/2485/index.php/PROC/article/view/1063/930>
- Gibbs, G., & Simpson, C. (2004). Conditions under Which Assessment Supports Students' Learning. *Learning and Teaching in Higher Education*, 1(1), 1–31.
- Hattie, J., & Timperley, H. (2007). The power of feedback. *Review of Educational Research*, 77(1), 81–112.
- Havelka, N., Hebib, E. i Baucal, A. (2003). *Ocenjivanje za razvoj učenika – priručnik za nastavnike*. Beograd: Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije.
- Huang, R., Spector, J. M., & Yang, J. (2019). *Educational Technology: A Primer for the 21st Century*. Singapore: Springer.
- Irons, A. (2010). *An Investigation into the Impact of Formative Feedback on the Student Learning Experience* (doctoral dissertation). Durham: Durham University.
- Kuleto, V. i Dedić, V. (2014). *E learning = E učenje: razvoj, tehnologija, budućnost*. Beograd: Link group.
- Mitrović, M. i Aleksandrić, B. (2013). Povratna informacija u ocenjivanju. U: Ž. Krnjaja, D. Pavlović Breneselo- vić i K. Popović (ur.), *Zbornik radova sa nacionalnog naučnog skupa Januarski susreti pedagoga „Pedagog između teorije i prakse“* (str. 75–79). Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta u Beogradu; Pedagoško društvo Srbije.
- Mohd Isa, R., & Azero, M. (2013). Assessment Feedback to Accounting Students. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 90, 651–659.

- Mulliner, E., & Tucker, M. (2015). Feedback on feedback practice: perceptions of students and academics. *Assessment & evaluation in higher education*, 42(2), 266–288.
- Nicol, D. (2010). From monologue to dialogue: improving written feedback processes in mass higher education. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 35(5), 501–517.
- Sadler, D. R. (1998). Formative assessment: revisiting the territory. *Assessment in Education*, 5(1), 77–84.
- Wassenaar, B. (2016). *Feedback perceptions and attributions in three feedback conditions* (bachelor thesis). Utrecht: University Faculty of Social and Behavioural Sciences.
- Weaver, M. R. (2006). Do Students Value Feedback? Student Perceptions of Tutors' Written Responses. *Assessment & evaluation in higher education*, 31(3), 379–394.